

Voldskategorier sett i sammenheng med Psychopathic Personality Inventory (PPI) i en gruppe voldsdømte innsatte

Forfatter: Anne Lise Bjerkestrand

Hovedoppgave for cand.psychol.graden.
Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

30.04.2013

Voldskategorier sett i sammenheng med Psychopathic Personality Inventory (PPI) i en gruppe voldsdømte innsatte

Sammendrag

Jeg sammenligner Psychopathic Personality Inventory (PPI) med instrumentell og reaktiv/affektiv vold i en gruppe menn som soner fengselsdom, for å se om det er en sammenheng mellom skårene av PPI og type vold. Min hypotese er at gruppen som soner for vold som kan klassifiseres som instrumentell skårer høyere på PPI, enn gruppen som soner for reaktiv/affektiv vold. Volden til den enkelte voldsutøver kodes og kategoriseres langs en instrumentell – reaktiv dimensjon. Jeg forventer høyere PPI skårer hos instrumentelle voldsutøvere, fordi den instrumentelle voldsutøvelsen er målorientert uten noen form for situasjonell eller emosjonell provokasjon, og den er intensjonell, planlagt og motivert av et klart ytre mål. Reaktiv voldsutøvelse er spontan og impulsiv uten planlegging, og den er utløst av en affektiv reaksjon uten ytre mål. PPI måler grad av psykopati, og høy grad av psykopati innebærer som regel planlagt, egosentrert og målorientert atferd.

Resultatet av tohalet *t*-test med to voldsgrupper: instrumentell/instrumentell-reaktiv vold og reaktiv/reaktiv-instrumentell vold, ga signifikante forskjeller i total PPI, PPI- avvikende respondering og PPI- machiavellisk egosentrisitet. Mennene som ble klassifisert under instrumentell vold skåret signifikant høyere på disse tre PPI målene sammenlignet med mennene som ble klassifisert under reaktiv vold.

Jeg gjorde også logistisk regresjonsanalyse med to modeller. Den første modellen sammenligner instrumentell/instrumentell-reaktiv og reaktiv/reaktiv-instrumentell vold med faktorene alder, etnisitetskategorier, soningstid, domslengde og PPI total. Den andre modellen sammenligner instrumentell/instrumentell-reaktiv og reaktiv/reaktiv-instrumentell vold med alle PPI faktorene. I den første modellen fant jeg kun signifikant forskjell i PPI total, og i den andre modellen fant jeg ingen signifikante forskjeller.

Forord

Omstendighetene rundt oppgaveskrivingen ble ikke ideelle. Forsinkelser oppstod ved at jeg forgjeves avventet tilgang til de siste ti personene i utvalget, samt at jeg i den senere tid har vært 100 % sykemeldt. Kun halvparten av oppgaven er av den grunn undergitt veiledning av amanuensis Cato Grønnerød. Etter veiledningsavtale er oppgaven presentert på basis av en forskningsartikkel.

Litteraturutvalget i oppgaven er bevisst valgt snevert for å treffe problemstillingen i denne oppgaven. Et bredere utvalg av litteratur, gjerne kalt perifer, ville neppe forrykket konklusjonene i denne oppgaven.

Jeg takker veileder, amanuensis, Cato Grønnerød for god hjelp, Ph.d. stipendiat Peder Nørbech for tilgang til utvalget i hans Ph.d. grad og Ph.d. stipendiat Nils Sønnerland for fin støtte og oppmuntring. Samtidig sendes en takk til advokat Per T. Christoffersen for hjelp med kokoding av voldsutvalget, samt for hans støtte og oppmuntring i denne prosessen.

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	5
Affekt, aggresjon og vold	5
Psykopati generelt og slik det konseptualiseres i PPI	8
Hypotese	11
Metode	12
Utvalg	12
Instrument	12
Prosedyre	14
Reliabilitet	15
Resultater	15
Diskusjon	20
Konklusjon	22
Referanser	23

Introduksjon

Jeg ønsker å se om det er en sammenheng mellom instrumentell vold og høye skårer på selvrapporingstesten Psychopathic Personality Inventory (PPI) hos en gruppe voldsdømte innsatte.

Voldsmennene er kategorisert langs en instrumentell – reaktiv dimensjon, hvor type vold sammenlignes med PPI skårer. SPSS benyttes med tohalet *t*-test med to voldsgrupper: instrumentell/instrumentell-reaktiv og reaktiv/reaktiv-instrumentell, for å se om det er signifikante forskjeller mellom instrumentell og reaktiv vold og PPI skårer. Jeg kjørte også logistisk regresjonsanalyse med to modeller. Den første modellen sammenligner instrumentell/instrumentell-reaktiv og reaktiv/reaktiv-instrumentell vold med faktorene alder, etnisitetsgrupper, soningstid, domslengde og PPI – total. Den andre modellen sammenligner de to voldsgruppene med alle PPI faktorene.

Denne tilnærmingen kan være relevant i et forebyggende og terapeutisk perspektiv, samt i videre forskning. Dersom instrumentelle voldsmenn skårer signifikant høyere på PPI skårer, kan man se hvilke psykopatiske trekk det er aktuelt å intervensere i forhold til og eventuelt utvikle bedre intervensjonsmetoder.

Affekt, aggresjon og vold

I følge Bjørkly (1997) henger den mistilpassede siden ved aggressiv atferd sammen med en eller flere av de tre dimensjonene intensitet, hyppighet og varighet. Intensitetsproblemet avspeiles i at en person vil påføre en annen person fysisk skade. Dette er en atferdstype med et intenst negativt budskap. Hyppighetsproblemet framkommer gjennom at en person gjentagende ganger er aggressiv. Varighetsproblemet er synliggjort hos personer som ikke stopper sin aggressive atferd før de blir fysisk stoppet eller offeret er blitt uskadeliggjort. Affektbegrepet kan også sees på samme måte som aggresjon, det vil si i sammenheng med de tre dimensjonene. Tolkningen av affektens varighet vil kunne påvirke utvalgsresultatet, dersom man tenker at affekten kan vare noe over tid og påvirke atferden, og ikke bare som en spontan reaksjon der og da.

Toch (1992) analyserte aggresjonsmotivene til store grupper voldsmenn og kom blant annet fram til følgende undergrupper: selvbildekompensatorer, selvbildefremmere, navlebeskuere, posisjonsforsvarere, sadistiske bøller, selvforsvarere og ubehagsunnvikere. Bjørkly (1997) ser på årsakene til aggressiv atferd og hvilke mekanismer den igangsettes og opprettholdes av, og han har utformet en forenklet versjon av modellen til Toch (1992) for å beskrive hva som ser ut til å foranledige og opprettholde aggressiv atferd:

1. *Å oppnå goder.*
  - a: Voldelig ran der det å tilegne seg ransutbytte (materieell forsterkning) er hovedårsak til aggresjonen.
  - b: Vold brukt som "inngangsbillett" til å bli akseptert i ungdomsgjenger (sosial forsterkning).
2. *Å unngå ubehag.*
  - a: Bruk av aggresjon for å få avledning fra indre og sterkt ubehagelige tanker, følelser og sansninger.
  - b: Bruk av aggresjon for å unngå krav og forventninger.
3. *Å nyte selve aggresjonsutøvingen.*
  - a: Aggresjon motivert av og opprettholdt av at utøveren nyter det å hevne seg på en gitt person.
  - b: Sadistisk aggresjon der nytelse over å skade andre er både foranledning og opprettholdende faktor uten at utøveren har noe bevisst hevnmotiv overfor offeret.

Voldelig atferd forklares ut ifra flere teorier; læringspsykologi-miljø, kognitive skjema, emosjonell intelligens, arv, personlighet og utvikling med mer. Disse teoretiske forklaringsmodellene har jeg avgrenset mot. En del voldelig atferd er motivert eller påvirket av psykotiske symptomer, andre voldstyper begås av individer som handler intensjonelt uten psykotiske symptomer, mens andre voldelige handlinger kan være et resultat av situasjonelle/kontekstuelle faktorer, samt at mange voldsutøvere handler ut fra indre disposisjoner som personlighetsforstyrrelser (Bjørkly, 2002; Hodgins, 2000; Hartmann, Nørbech, Grønnerød, 2006). En fengselsstudie i Norge som brukte selvrapporteringsmål fant at psykopatiske innsatte rapporterte fire ulike typer kriminalitet, mens ikke-psykopatiske innsatte rapporterte en eller to (Rasmussen, Storsæter, Levander, 1997; Hartmann, Nørbech, Grønnerød, 2006).

Porter, Woodworth (2007) gjorde en studie for å undersøke karakteristikker av voldelige handlinger, drap, og hvordan de voldelige handlingene er beskrevet av voldsforbryteren. Voldsforbryterne innsatt for drap ble klassifisert som psykopatisk og ikke-psykopatisk ved bruk av Hare Psychopathy Checklist-Revised. Instrumentalitet/reaktivitet og detaljer fra volden ble kodet, samt at forbryternes voldshistorikk ble kodet. Resultatene indikerte at psykopatene begikk flere instrumentelle drap enn ikke-psykopatene, mens denne forskjellen ble utjevnet når selvrapporteringsbeskrivelsene ble undersøkt. Både psykopatene og ikke-psykopatene tenderte til å overdrive reaktiviteten i sine drap, men psykopatene gjorde dette i større grad. Psykopatene utelot også i stor grad vesentlige detaljer i beskrivelsen av sine voldsforbrytelser. Cornell et.al. (1996); Porter, Woodworth (2007) fant at forbrytere som hadde begått minst en åpenbar handling av instrumentell vold hadde høyere Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) skåre enn forbrytere som bare hadde begått handlinger med reaktiv vold.

Et stort antall studier viser at voksne psykopatiske lovbrøyttere har blitt tiltalt for voldelige forbrytelser ca to ganger så ofte som ikke psykopater (Hare og Jutai 1983; Patrick 2006). For å forstå voldelig atferd er det vesentlig å se om voldsforbryterens motivasjon er defensiv eller offensiv, og om voldsforbryteren reagerer aggressivt til en desperat, emosjonell situasjon, eller om den aggressive handlingen er voldelig og instrumentell. Berkowitz (1983); Patrick (2006) argumenterer for at aggresjon er best konseptualisert som en fiendtlig reaksjon på en oppfattet trussel eller en farlig situasjon. Et annet syn på aggresjon er at vold involverer målorientert atferd med spesifikke intensjonelle konsekvenser (e.g., Bandura, 1983; Patrick, 2006). For å forstå voldelige handlinger er det nødvendig å kartlegge voldsforbryterens ytre mål. Både reaktive og instrumentelle elementer av aggresjon er essensielle for å forstå motivasjonen bak en voldelig handling.

I noen tilfeller består voldelige handlinger av elementer av både reaktivitet og instrumentalitet. Barratt, Standford, Dowdy, Liebman, Kent, (1999); Patrick (2006) fant at bare 20-25% av aggressive handlinger kodet i deres utvalg kunne klassifiseres som enten fremprovosert eller impulsive. Det viser at motivasjonen bak vold er mer kompleks enn bare rene reaktive og instrumentelle klassifikasjoner.

Williamson, Hare, Wong (1997); Patrick (2006) beskrev karakteristikkene av voldelige handlinger som ble begått av 101 Kanadiske voldsmenn. De fant at 45,2% av psykopatene og 14,6% av ikke-psykopater var motivert av ytre mål som materiell oppnåelse. 2,4 % av psykopatene og 31,7% av ikke-psykopatene opplevde emosjonell aktivering under voldshandlingen. Cornell og kollegaer (1996); Patrick (2006) undersøkte sammenhengen mellom psykopati og instrumentell vold blant 106 menn innsatt i fengsel for tidligere voldelige handlinger. De fokuserte på hvorvidt voldsmennene hadde begått en eller flere voldshandlinger av instrumentell art gjennom sin kriminelle historie. De fant at psykopatene hadde en større tendens til å begå instrumentell vold enn ikke-psykopatene, som for det meste begikk reaktiv vold. Instrumentell vold ble assosiert med selv rapportert mangel på emosjonell aktivering under den voldelige handlingen. Chase, O`Leary, Heyman (2001); Patrick (2006) fant en sammenheng mellom psykopati og bruken av instrumentell vold blant mannlige gifte overgripere. I et utvalg på 60 mannlige rusmisbrukere, var det ingen menn klassifisert som reaktiv aggressive som var psykopatisk, sammenlignet med 17% av de som var klassifisert som instrumentell aggressiv. Dempster og kollegaer (1996); Patrick (2006) undersøkte behandlingsprogrammet til 75 mannlige voldsutøvere, og fant at i tillegg til at psykopatene hadde begått mer instrumentell vold, så viste de også impulsiv atferd i voldshandlingene. De konkluderte med at psykopatenes instrumentelle kriminalitet best kan beskrives som impulsiv instrumentell atferd.

Psykopati generelt og slik det konseptualiseres i PPI

Psykopati forklares ut ifra ulike etiologiske mekanismer, som genetisk og miljømessig påvirkning, familiebakgrunn, samspill og utvikling, nevrokjemi og farmakologi, nevroanatomisk basis, det subcorticale hjernesystem – amygdala og frontallappenes oppbygning og funksjon, Patrick 2006. Psykopatiens etiologiske mekanismer går jeg ikke nærmere inn på i denne oppgaven, da jeg ikke anser det som relevant for min problemstilling. Jeg går heller ikke inn på psykopati i subpopulasjoner, som barn-ungdom, kvinner og etniske og kulturelle variasjoner av psykopati eller subgrupper av psykopati.

Dyssosial personlighetsforstyrrelse kalles antisosial personlighetsforstyrrelse i DSM-IV (Malt, Retterstøl, Dahl, 2003). Dyssosial personlighetsforstyrrelse og det dyssosiale syndromet er ikke synonyme med kriminalitet. Kriminalitet innebærer ulovlig virksomhet, og en kriminell

kan ha slik virksomhet som sin hovedbeskjeftigelse. Det er bare noen av kriteriene for dyssosial personlighetsforstyrrelse som er direkte knyttet til kriminalitet. Dyssosial personlighetsforstyrrelse er heller ikke synonymt med psykopati, som er en blanding av patologisk narsissisme og antisosiale trekk (Dahl, Dalsegg, 2000; Malt, Retterstøl, Dahl, 2003). Narsissistisk personlighetsforstyrrelse i DSM-IV klassifiseres som andre spesifikke personlighetsforstyrrelser i ICD-10. Det er en rekke trekk som peker mot forstyrrelse av selvfølelsen og selvfølelsesreguleringen som er det sentrale ved narsissistisk patologi. Et vedvarende mønster av storhetsfølelse (i fantasi eller atferd), behov for beundring og mangel på empati. Mønsteret begynner i tidlig voksen alder, og det viser seg i en rekke sammenhenger, hvorav minst fem eller flere av de følgende må være tilstede for å sette diagnosen:

1. Har en storslått følelse av egen betydning (for eksempel overdriver prestasjoner og talenter og venter å bli lagt merke til som suveren uten tilsvarende prestasjoner).
2. Er opptatt av fantasier om ubegrenset suksess, makt, briljering, skjønnhet eller fullkommen kjærlighet.
3. Tror at han eller hun er spesiell og enestående og bare kan forstås av, eller bare kan omgås andre spesielle eller høystatus personer (eller institusjoner).
4. Krever overdreven beundring.
5. Har en følelse av spesielle rettigheter, det vil si urimelige forventninger om særbehandling eller automatiske hensyn til hans eller hennes forventninger.
6. Utnytter andre, det vil si, drar fordel av andre for å oppnå hans eller hennes målsetninger.
7. Mangler empati: vil ikke erkjenne eller identifisere seg med andres følelser og behov.
8. Er ofte misunnelig på andre, eller tror at andre er misunnelig på han eller henne.
9. Viser arrogant, nedlatende atferd eller holdninger.

Antisosial personlighetsforstyrrelse i DSM-IV vises ved antisosial atferd før 15 års alder, mens slik atferd i barne eller ungdomsårene ikke er noe krav for diagnosen i ICD-10. Dyssosial/antisosial personlighetsforstyrrelse kjennetegnes ved likegyldighet for sosiale forpliktelser og uttalt mangel på forståelse for andres følelser. Det foreligger stor diskrepans

mellom atferd og gjeldende sosiale normer. Atferden er ikke særlig påvirkelig av negative erfaringer, herunder straff. Pasienten har lav frustrasjonstoleranse og lav terskel for aggresjonsutbrudd, herunder voldshandlinger. Det er en tendens til å bebreide andre, eller til å gi plausible rasjonaliseringer for den atferden som bringer pasienten i konflikt med samfunnet.

Psychopathic Personality Inventory (PPI) ble utviklet av Lilienfeld (1990) for å avdekke psykopatiske trekk i ikke kriminelle utvalg (Lilienfeld, Fowler; Patrick 2006). PPI består av 187 spørsmål med en fire punkts Likert skala, og har åtte subskalaer av psykopati og PPI total som er en global psykopatiskåre. PPI har også validitetsskalaer for å avdekke tre responsstiler som er potensielt problematisk hos psykopater; de ønsker å gi omgivelsene et positivt inntrykk (the Unlikely Virtues Scale), malingering (the Deviant Responding Scale) og likegyldig eller tilfeldig respondering (the Deviant Responding Scale). PPI har betydelig potensial som en selvrapporterings måleprosedyre av psykopati. Både dens totale skår og dens subskårer er internt konsistent og stabile over tid. PPI sin totale skår viser god konvergens og validitet med selvrapportering, intervju og observasjonsmålinger av psykopati, antisosial atferd, DSM personlighetsforstyrrelse og normalskår av personlighetstrekk. I tillegg korrelerer PPI moderat til høyt med PCL-R faktor 1 og 2, som indikerer at PPI ikke er selektiv til affektive og interpersonlige mangels karakteristika ved psykopati.

Hare Psychopathy Checklist - Revised (PCL-R; Hare, 1991, 2003), Hare, Neumann; Patrick 2006, er en annen måleprosedyre, som ble utviklet og beregnet for rettsmedisinsk bruk. Analyse av PPI og PCL-R på samfunnsutvalg eller innsatte i fengsel indikerer at de to testene måler tildels ulike konsepter av psykopati (Copestake, S., Gray, N. S., Snowden, R.J., 2011), (Malterer, M.B., Lilienfeld, S.O., Neumann, C.S., Newman, J.P., 2009). PCL-R har 20 spørsmål og skåringen skal baseres på opplysninger fra journal, personale og et løst strukturert intervju (Malt, Retterstøl, Dahl, 2003). Hvis en atferd er definitivt tilstede, skåres 2. Om den er usikkert tilstede, skåres 1, og om den er fraværende, skåres 0. Diagnosen psykopati stilles vanligvis på en skår på 30 eller flere poeng. Sjekkliste for psykopati (PCL) er skissert under:

1. Glatthet/overfladisk sjarm
2. Selvsentrert/storhetsideer om egen verdi
3. Behov for nye impulser/lett for å kjede seg
4. Patologisk løgnaktighet/bedrageri
5. Bløffmakeri/manipulering
6. Manglende anger eller skyldfølelse
7. Manglende dybde av følelser
8. Ufølsomhet/mangel på empati
9. Parasittær livsstil
10. Oppfarende/dårlig kontroll over sinne
11. Promiskuøs seksuell atferd
12. Atferdproblemer før fylte 12 år
13. Manglende realistisk langtidsplanlegging
14. Impulsivitet
15. Uansvarlig foreldreatferd
16. Hyppige ekteskap/samboerforhold
17. Ungdomskriminalitet før fylte 15 år
18. Svikt ved prøvetid eller løslatelse
19. Manglende ansvar for egne handlinger
20. Flere typer lovbrudd blant følgende ti: innbrudd, ran, narkotika, frihetsberøvelse, mord (forsøk), ulovlig våpenbesittelse, seksuelle, grov uaktsomhet, bedrageri, flukt fra fengsel.

Hypotese

Basert på det foreliggende materialet er min hypotese at de som kategoriseres under instrumentell vold skårer høyere på PPI enn de som er kategorisert under reaktiv/affektiv vold. Det forventes høyere PPI skårer hos instrumentelle voldsutøvere, fordi den instrumentelle voldsutøvelsen er målorientert uten noen påvisbar form for situasjonell eller emosjonell provokasjon, og den er intensjonell, planlagt og motivert av et klart ytre mål. Reaktiv voldsutøvelse er spontan og impulsiv uten planlegging, og den er utløst av en affektiv reaksjon uten ytre mål. PPI måler grad av psykopati, og høy grad av psykopati innebærer som regel planlagt, egosentrert og målorientert atferd.

Metode

Utvalg

Utvalget bestod av 68 menn som soner fengselsdom for vold i østlandsområdet. Materialet er en del av Peder Nørbechs Ph.d.grad ved Universitetet i Oslo. Jeg har tatt utgangspunkt i 68 personer som har tilhørende ferdigkodet PPI profiler. Datafilen jeg benyttet bestod av totalt 113 personer, men mitt utvalg består av bare 68 av disse, fordi det var de som hadde tilhørende ferdigkodet PPI profiler. Etter flere forespørsler fikk jeg heller ikke navnet på vedkommende som satt med de ti siste personene med PPI profiler, og av den grunn fikk jeg ikke tilgang til å bruke disse i mitt utvalg. Peder Nørbech har intervjuet og tatt tester som Rorschach, MMPI, PPI og MCMI av voldsmennene.

Utvalget har en aldersfordeling fra 18 til 48 år, med en gjennomsnittsalder på 30,42 år ($SD=7,55$). Soningstiden er fra 2 måneder til 7 år, med gjennomsnittlig soningstid på 2,2 år ($SD=1,15$). Etnisiteten i utvalget fordeler seg slik: 44 (64,7%) norske, 7 (10,3%) norsk - pakistanske, 2 (2,9%) norsk - vietnamesiske, 3 (4,4%) norsk - østeuropeiske, 6 (8,8%) midtøsten, 5 (7,4%) andre, 1 (1,5%) missing ($SD=1,70$).

Det viser seg at kun 3 personer ble klassifisert i voldsgruppe 2 som er instrumentell/reaktiv vold og at kun 4 personer ble klassifisert i voldsgruppe 3 som er reaktiv/instrumentell vold. Derfor slo jeg sammen gruppe 2 med voldsgruppe 1, som er instrumentell vold og gruppe 3 ble slått sammen med voldsgruppe 4, som er reaktiv vold.

Instrument

Voldskategorisering

I denne oppgaven benytter jeg Woodworth og Porters (2002) instrumentelle – reaktive kodingskjema, hvor type vold blir vurdert langs et kontinuum på en Likert skala fra 1 til 4.

1. *Instrumentell*: Volden er målorientert uten noen form for situasjonell eller emosjonell provokasjon. Volden er utøvd uten en identifiserbar grunn som spontant sinne eller frustrasjon. Denne type vold er intensjonell, planlagt og motivert av et klart ytre mål som dop, penger eller sex, og ikke som et resultat av en affektiv reaksjon. Eksempelvis planlegging av et personran.

2. *Instrumentell/reaktiv*: Volden er både instrumentell og reaktiv, men utgangspunktet er instrumentell vold. Eksempelvis planlegging av et bankran, men som ender med et agitert drap av bankmannen. Kriminaliteten skjer for et klart ytre mål og volden er del av en instrumentell handling, men drapet skjer som en reaksjon på en uplanlagt hendelse under krimhandlingen.
3. *Reaktiv/instrumentell*: Volden er både reaktiv og instrumentell, men utgangspunktet er reaktiv vold. Eksempelvis en uplanlagt slåsskamp, hvor voldsutøveren etterpå bestemmer seg for å rane offeret. Volden er uplanlagt/reaktiv med en sekundær instrumentell/planlagt komponent.
4. *Reaktiv*: Volden er spontan og impulsiv, og mangler planlegging. Volden er utløst av en affektiv reaksjon, og det er ingen ytre mål annet enn å skade offeret rett etter eller i forbindelse med en konflikt eller provokasjon. Eksempelvis et offer som verbalt krenker voldsutøveren, og blir banket til døde i den forbindelse.

Inter-skårerrelabiliteten på dette kodingskjemaet ble først etablert av Woodworth og Porter (2002) ($K(21)=.81, p < .001$), som gir en relativ høy reliabilitet.

Da jeg kodet volden i de ulike voldsgruppene gikk jeg ut ifra kategoriseringsskjema for voldelig atferd (KVA), ved Bjørkly, som Peder Nørbech benyttet når han intervjuet volds mennene. Nørbech har beskrevet voldsatferden og hendelsesforløpet til den enkelte volds mann, og ut ifra disse beskrivelsene kodet jeg volden. Kategoriseringsskjema for voldelig atferd er delt inn i volds motiver: materielle/sosiale goder, torpedovirksomhet, tortur/mishandling, hevnmotivert/nytellesmotivert, selvforsvar og volds typer: drap, drapsforsøk, drapstrusler, fysisk angrep, verbal trussel.

Psychopathic Personality Inventory (PPI)

Psychopathic Personality Inventory (PPI) er en personlighetstest for egenskaper knyttet til psykopati hos voksne (Patrick, 2006).

PPI er utviklet av Lilienfeld og Andrews til å klassifisere personlighetstrekk uten forutgående tilknytning til anti-sosial eller kriminell atferd. Dette er en selvrangeringsskala utviklet i ikke – kliniske utvalg, men som også kan brukes som mål på kliniske utvalg, inkludert innsatte. PPI har totalt 187 spørsmål og kandidatene svarer på hvert spørsmål ut i fra hvor mye de mener spørsmålene samsvarer med dem selv på en skala fra 1 til 4, hvor 1=usant, 2=stort sett usant, 3=stort sett sant og 4=sant. Testen består av 187 ledd organisert i 8 subskalaer. Leddene er gruppert i to separate faktorer, samt en tredje faktor som er avhengig av skårene på de to hovedfaktorene (Skeem, J.L., Polaschek, D.L.L., Patrick, C.J., Lilienfeld, S.O., 2011).

1. Fryktløs dominans. Involverer sosial innflytelse, fryktløshet og stress immunitet.
2. Impulsiv antisosial/egoisme. Involverer machiavellisk egosentrisitet, rebell nonkonform, klandrende eksternalisering og manglende planlegging.
3. Kaldhjertet.

En person kan skåre på ulike nivåer på de ulike faktorene, men den samlede skåren indikerer det totale omfanget av psykopatisk personlighet. Høye skårer på faktor 1 er assosiert med emosjonell stabilitet, sosial tilfredshet og redusert empati, hvor den individuelle selvpoppfatningen ikke harmonerer med en objektiv oppfatning av personen. Skårer på faktor 2 er assosiert med maldaptive tendenser, inkludert aggressivitet, rusmiddelproblemer, negative følelser og selvmordstanker. Skårer på faktor 1 og 2 er bare moderat korrelert.

Prosedyre

SPSS og tohalet *t*-test brukes som analyseverktøy for å se om det er signifikante forskjeller mellom instrumentell og reaktiv vold og graden av PPI skårer, det vil si om instrumentell vold skårer signifikant høyere på PPI enn reaktiv vold. Logistisk regresjonsanalyse med to modeller benyttes for om mulig å avdekke om det er signifikante forskjeller mellom instrumentell og reaktiv vold og graden av PPI skårer, samt om det er signifikante forskjeller mellom instrumentell og reaktiv vold og etnisitetsgrupper, alder, soningstid og domslengde.

Reliabilitet

Jeg kodet selv de 68 voldsmennene inn i instrumentell, instrumentell/reaktiv, reaktiv/instrumentell og reaktiv voldsgruppe. For å øke reliabiliteten fikk jeg en annen person til å rekodet voldsmennene, etter at denne hadde satt seg inn i voldskategoriene. Vi kodet ulikt på 4 av 68 voldskategorier, (5,8 % ulik og 94,2% lik volds coding) og reliabiliteten skulle dermed være god. Vi benyttet konsensus coding og diskuterte oss frem til hvilken voldskategori vi skulle plassere de 4 vi var uenige om i.

Resultater

Fordelingen etter konsensus coding av vold med et utvalg på 68 (N=68) ble som følger:

1. Instrumentell vold: 47
2. Instrumentell/reaktiv vold: 3
3. Reaktiv/instrumentell vold: 4
4. Reaktiv vold: 14

Instrumentell og instrumentell/reaktiv vold ble slått sammen til en gruppe (1), og reaktiv og reaktiv/instrumentell vold ble slått sammen til en gruppe (4), fordi utvalget i gruppe 2 og 3 er på kun 7 personer og ikke vil gi signifikante forskjeller.

Tohalet *t*-test sammenligner to voldsgrupper, instrumentell og reaktiv, med graden av psykopati skårer. Jeg fant en signifikant forskjell i total PPI (total psykopati skåre) med sig=.04 og 95% konfidensintervall med verdier fra 1,79 til 47,36, PPI - avvikende respondering med sig=.025 og 95% konfidensintervall med verdier fra .35 til 4,99, og PPI – machiavellisk egosentrisitet med sig=.009 og 95% konfidensintervall med verdier fra 2,26 til 15,25. Personer klassifisert med instrumentell vold skårer signifikant høyere på disse PPI skårene enn de med reaktiv vold. PPI total og instrumentell vold M=416,17 og SD=42,80, PPI total og reaktiv vold M=391,59 og SD=31,90. PPI – avvikende respondering og instrumentell vold M=17,09 og SD=4,44, PPI – avvikende respondering og reaktiv vold M=14,41 og SD=2,92. PPI – machiavellisk egosentrisitet og instrumentell vold M=78,11 og SD=12,00, PPI – machiavellisk egosentrisitet og reaktiv vold M=69,35 og SD=9,82.

Tabell 1

T-test som sammenligner instrumentell og reaktiv vold med PPI skårene.

	Levene's test for Equality of Variance		t-test for Equality of means			
	F	sig	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean difference
PPI Total	1,79	.19	2.16	62	.04	24,58
PPI Machiavellian Egocentricity	.53	.47	2.70	62	.01	8,75
PPI Social Potency	.46	.49	1,49	62	.14	4,56
PPI Fearlessness	.59	.45	.83	62	.41	2,34
PPI Coldheartedness	8.81	.00	.15	62	.88	.47
PPI Impulsive Nonconformity	.00	.98	1,43	62	.16	3,17
PPI Alienation	.57	.45	1,19	62	.24	3,29
PPI Carefree Nonplanfulness	4,20	.05	-.13	62	.89	-.35
PPI Stress Immunity	.09	.76	.28	62	.77	.35
PPI Deviant Responding	2,12	.15	2,30	62	.03	2,67

Note. $P \leq .05$. 95 % confidence interval of the difference. Equal variances assumed.

Jeg benyttet også logistisk regresjonsanalyse med to modeller, hvorav den første modellen har instrumentell/instrumentell-reaktiv og reaktiv/reaktiv-instrumentell vold som avhengige variabler som sammenlignes med de fem uavhengige faktorene alder, etnisitet, soningstid, domslengde og PPI total. Etnisitet er satt som kategori, mens de andre faktorene er satt som kontinuerlige variabler. Den andre modellen har instrumentell/instrumentell-reaktiv og reaktiv/reaktiv-instrumentell vold som avhengige variabler som sammenlignes med de ni uavhengige faktorene PPI total, PPI – machiavellisk egosentrisitet, PPI – sosialt potensial, PPI – fryktløshet, PPI – kaldhjertet, PPI – impulsiv nonkonform, PPI – fremmedgjort, PPI – manglende planlegging, PPI – stress immunitet og PPI – avvikende respondering. Disse ni faktorene er satt som kontinuerlige variabler. Modell 1 forklarer mellom 18,4% (Cox and Snell R square) og 26,8% (Nagelkerke R square) av variasjonen i instrumentell og reaktiv vold, og klassifiserer 71,9% av tilfellene. Som vist i tabell 2 fant jeg bare en signifikant forskjell, PPI total, med odds ratio på .98. Modell 2 forklarer mellom 15,5% (Cox and Snell R square) og 22,6% (Nagelkerke R square) av variasjonen i instrumentell og reaktiv vold, og klassifiserer 73,4% av tilfellene. Som vist i tabell 3 fant jeg ingen signifikante forskjeller.

Tabell 2

Logistisk regresjonsanalyse (modell 1) som sammenligner instrumentell og reaktiv vold med alder, etnisitetsgrupper, soningstid, domslengde og PPI total.

	B	S.E.	Wald	df	Sig p	Exp (B) Odds Ratio	95% C.I. for Odds Ratio Lower	95% C.I. for Odds Ratio Upper
Alder	- .03	.05	.33	1	.57	.97	.88	1,07
Etnisitet			1,35	5	.93			
Norsk	-.04	1,02	.00	1	.97	.96	.13	7,07
Norsk - pakistansk	-20,92	26509,46	.00	1	.99	.00	.00	.
Norsk - vietnamesisk	-20,76	22609,65	.00	1	.99	.00	.00	.
Norsk - østeuropeisk	.86	1,10	.60	1	.44	2,36	.27	20,52
Midtøsten	-.98	1,34	.54	1	.46	.37	.03	5,17
Soningstid	-.25	.33	.59	1	.44	.78	.41	1,48
Domslengde	.13	.08	2,57	1	.12	1,13	.97	1,32
PPI - total	-.02	.01	3,87	1	.04	.98	.96	1,00
Constant	7,41	4,55	2,66	1	.10	1657,42		

Tabell 3

Logistisk regresjonsanalyse (modell 2) som sammenligner instrumentell og reaktiv vold med alle PPI faktorene.

	B	S.E.	Wald	df	Sig p	Exp (B) Odds Ratio	95% C.I. for Odds Ratio Lower	95% C.I. for Odds Ratio Upper
PPI total	-.03	.77	.11	1	.74	.97	.84	1,13
PPI Machiavellian Egocentricity	-.06	.10	.41	1	.52	.94	.77	1,14
PPI Social Potency	-.01	.08	.00	1	.95	.99	.84	1,17
PPI Fearlessness	.06	.08	.45	1	.49	1,06	.89	1,26
PPI Coldheartedness	.06	.09	.35	1	.55	1,06	.87	1,28
PPI Impulsive Nonconformity	.02	.10	.06	1	.80	1,02	.83	1,26
PPI Alienation	.01	.08	.01	1	.91	1,01	.86	1,17
PPI Carefree Nonplanfulness	.04	.07	.31	1	.58	1,04	.90	1,19
PPI Stress Immunity	-.03	.13	.07	1	.79	.96	.74	1,25
Constant	6,24	4,26	2,14	1	.14	514,71		

Diskusjon

Min hypotese var at de som kategoriseres under instrumentell vold skårer høyere på PPI enn de som er kategorisert under reaktiv/affektiv vold. Det forventes høyere PPI skårer hos instrumentelle voldsutøvere, fordi den instrumentelle voldsutøvelsen er målorientert uten noen påvisbar form for situasjonell eller emosjonell provokasjon, og den er intensjonell, planlagt og motivert av ytre mål. Reaktiv voldsutøvelse er spontan og impulsiv uten planlegging, og den er utløst av en affektiv reaksjon uten ytre mål. PPI måler grad av psykopati, og høy grad av psykopati innebærer som regel planlagt, egosentrert og målorientert atferd.

T-testen i min undersøkelse viste en signifikant forskjell i total PPI (total psykopati skåre) med $\text{sig}=.04$ og 95% konfidensintervall med verdier fra 1,79 til 47,36, PPI - avvikende respondering med $\text{sig}=.025$ og 95% konfidensintervall med verdier fra .35 til 4,99, og PPI – machiavellisk egosentrisitet med $\text{sig}=.009$ og 95% konfidensintervall med verdier fra 2,26 til 15,25. Personer klassifisert med instrumentell vold skårer signifikant høyere på disse PPI skårene enn de med reaktiv vold. Logistisk regresjonsanalyse modell 1, sammenligner instrumentell og reaktiv vold med alder, etnisitet, soningstid, domslengde og PPI total, og forklarer mellom 18,4% (Cox and Snell R square) og 26,8% (Nagelkerke R square) av variasjonen i instrumentell og reaktiv vold, og klassifiserer 71,9% av tilfellene. Jeg fant bare en signifikant forskjell, PPI total, med $\text{sig}=.04$ og odds ratio på .98. Logistisk regresjonsanalyse modell 2, sammenligner instrumentell og reaktiv vold med alle PPI skårene, og forklarer mellom 15,5% (Cox and Snell R square) og 22,6% (Nagelkerke R square) av variasjonen i instrumentell og reaktiv vold, og klassifiserer 73,4% av tilfellene. Jeg fant ingen signifikante forskjeller i modell 2. T-testen ga signifikante forskjeller i avvikende respondering og machiavellisk egosentrisitet, i tillegg til PPI total. Logistisk regresjonsanalyse ga bare signifikant forskjell i PPI total. Avvikende respondering (the Deviant Responding Scale) hører til PPI's validitetsskalaer som skal avdekke tre responstiler som er potensielt problematisk hos psykopater; de ønsker å gi omgivelsene et positivt inntrykk (the Unlikely Virtues Scale), malingering (the Deviant Responding Scale) og likegyldig eller tilfeldig respondering (the Deviant Responding Scale). Ut ifra mine resultater peker dette i retning av at de som klassifiseres under instrumentell vold skårer signifikant høyere på PPI total på både t-testen og logistisk regresjonsanalyse. Machiavellisk egosentrisitet og avvikende

respondering er signifikant høyere hos instrumentelle voldsutøvere bare på t-testen. Avvikende respondering henger sammen med høy psykopatiskåre, og slår ut i en signifikant forskjell i instrumentell vold i t-testen. Resultatene av Porter & Woodworth (2007) sin studie indikerte at psykopatene begikk flere instrumentelle drap enn ikke-psykopatene, mens denne forskjellen ble utjevnet når selvrappportbeskrivelsene ble undersøkt. Både psykopatene og ikke-psykopatene tenderte til å overdrive reaktiviteten i sine drap, men psykopatene gjorde dette i større grad. Dette sammenfaller med resultatene mine i signifikansverdier i PPI total og avvikende respondering.

En del voldelig atferd er motivert eller påvirket av psykotiske symptomer, andre voldshandlinger begås av individer som handler intensjonelt uten psykotiske symptomer, mens andre voldelige handlinger kan være et resultat av situasjonelle/kontekstuelle faktorer, samt at mange voldsutøvere handler ut fra indre disposisjoner som personlighetsforstyrrelser (Bjørkly, 2002; Hodgins, 2000; Hartmann, Nørbech, Grønnerød, 2006). Derfor kan det være vanskelig å skille mellom instrumentell og reaktiv vold og grad av PPI skårer, noe som resultatene mine viser med kun signifikans verdi i total PPI i logistisk regresjonsanalyse.

I noen tilfeller består voldelige handlinger av elementer av både reaktivitet og instrumentalitet. Barratt, Standford, Dowdy, Liebman, Kent, (1999); Patrick (2006) fant at bare 20-25% av aggressive handlinger kodet i deres utvalg kunne klassifiseres som enten fremprovosert eller impulsive. Det viser at motivasjonen bak vold er mer kompleks enn bare rene reaktive og instrumentelle klassifikasjoner. Dempster og kollegaer (1996); Patrick (2006) fant at i tillegg til at psykopatene hadde begått mer instrumentell vold, så viste de også impulsiv atferd i voldshandlingene. De konkluderte med at psykopatenes instrumentelle kriminalitet best kan beskrives som impulsiv instrumentell atferd. Koding er dermed vanskelig fordi det kan være flytende overganger og vekselvirkninger mellom instrumentell og reaktiv vold. Særlig gir vekselvirkninger mellom de to kategoriene utfordringer med en sikker klassifikasjon. Dette gjelder spesielt når en sikker klassifikasjon kan dras i tvil når reaktiv vold går over i instrumentell vold, og omvendt. En sikrere rubrikasjon forutsetter derfor et dybdestudie som denne oppgaven ikke tillater.

Jeg fant utilstrekkelig informasjon i datamaterialet i forhold til domspapirer, domshistorikk og innhold i dommene. Det er også utilstrekkelig med intervjudata av voldsmennene. Det er en utfordring at det er uklart om voldshistorikken er instrumentell eller reaktiv, og om voldsdommene er avgitt på grunnlag av instrumentell eller reaktiv vold. Det kan også være vekselvirkninger mellom de fire voldskategoriene, som gjør det uklart hvilken voldskategori den enkelte tilhører.

Mine resultater gir ingen overraskende funn i forhold til allerede foreliggende forskning. De bekrefter utfordringene i å klassifisere og skille mellom instrumentell og reaktiv vold, samt sammenhengen mellom voldstype og psykopati. Materialet gir heller intet sikkert holdepunkt for sammenheng mellom graden av psykopati og typen av voldsutøvelse.

Konklusjon

Min undersøkelse sammenfaller med tidligere forskning på feltet. Graden av sammenhengen mellom psykopati og instrumentell vold er dog fortsatt usikker. Materialet gir heller ikke grunnlag for konklusjoner med hensyn til art\styrke av psykopati og type voldsutøvelse.

Referanser

Bjørkly, S. (1997.) *Aggresjon og vold – teori, analyse og terapi*. Cappelen Akademiske Forlag as, Oslo.

Copestake, S., Gray, N.S., Snowden, R.J., (1.April 2011). A Comparison of a self-report measure of psychopathy with the psychopathy checklist-revised in a UK sample of offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* 22 (2): 169-182.

doi: 10.1080/14789949.2010.545134

Hartmann, E., Nørbech, B., P., Grønnerød, C. (2006). Psychopathic and Nonpsychopathic Violent Offenders on the Rorschach: Discriminative Features and Comparisons With Schizophrenic Inpatient and University Student Samples. *Journal of Personality Assessment* 86 (3), 291-305.

Malt, U.F., Retterstøl, N., Dahl, A.A. (2003). *Lærebok i psykiatri*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Malterer, M.B., Lilienfeld, S.O., Neumann, C.S., Newman, J.P. (1. Dec 2009). Concurrent Validity of the Psychopathic Personality Inventory With Offender and Community Samples. *Assessment* 17 (1): 3-15. doi: 10.1177/1073191109349743

Patrick, C., J. (2006). *Handbook of Pscyhopathy*. The Guilford Press, New York – London.

Porter, S., Woodworth, M. (2007). " I`m Sorry I did it.....but He started it": A Comparison of The Official and Self-Reported Homicide Descriptions of Psychopaths and Non-Psychopaths. *Law and Human behavior* 31, 91-107.

Skeem, J.L., Polaschek, D.L.L., Patrick, C.J., Lilienfeld, S.O. (15.Dec 2011). Psychopathic Personality: Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy. *Psychological Science in the Public Interest* 12 (3): 95-162. doi: 10.1177/1529100611426706

Toch, H. (1992). *Violent Men. An Inquiry into the Psychology of Violence*. Washington, DC: American Psychological Association.